

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.І. ВЕРНАДСЬКОГО
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Кафедра спеціально-правових дисциплін



РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
СИСТЕМИ

за спеціальністю: 081 «Право»

спеціалізації: «Право»

Навчально-науковий гуманітарний інститут

Київ - 2019 рік

Робоча програма з навчальної дисципліни «Методологія та методика кримінологічних досліджень системи» _____

складена для здобувачів вищої освіти відповідно до програми підготовки фахівців за спеціальністю 081 «Право», спеціалізацією «Право» ступеня вищої освіти бакалавр, за денною та заочною формою навчання.

Розробники: доцент кафедри спеціально-правових дисциплін ННГІ ТНУ ім. В.І. Вернадського, кандидат юридичних наук, доцент Міняйло Н.Є.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри спеціально-правових дисциплін
Протокол від 10 жовтня 2019 р.

Завідувач кафедри спеціально-правових дисциплін



ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Предметом вивчення навчальної дисципліни є кримінологічне вчення щодо методики та методології кримінологічних досліджень системи з використанням загальнонаукових та спеціально-кримінологічних методів, процедури, стадії та програми кримінологічного дослідження, а також проведення кримінологічної експертизи.

Міждисциплінарні зв'язки: фундаментальні дисципліни – «Теорія держави та права», «Історія держави та права»; галузеві дисципліни – «Кримінальне право», «Кримінально-процесуальне право», «Кримінально-виконавче право», «Адміністративне право» та ін.; інші неюридичні дисципліни – «Філософія», «Логіка», «Філософія права», «Соціологія», «Девіантологія», «Юридична психологія» та ін.

Навчальна програма дисципліни відповідає загальним вимогам, які пред'являються до такого роду документів і в структурному плані побудована на базі модулів. Вона складається з таких 2-х змістовних модулів:

1. Загальна теорія методології кримінології.
2. Конкретні методи кримінологічного дослідження.

Метою навчальної дисципліни «Методика та методологія проведення кримінологічних досліджень» є :

- *загальноосвітня* (навчальна) – засвоєння слухачами основних теоретичних положень кримінологічної політики держави, формування у них вміння самостійного проведення кримінологічних досліджень;
- *розвивальна* – прищепити вміння правильного застосування знань, одержаних під час вивчення кримінології та інших галузей права, а також розуміння необхідності використання кримінологічних закономірностей для прогнозування кримінологічно релевантних явищ з метою запобігання злочинам на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях;
- *виховна* – формувати ціннісні орієнтири відповідно до ідеалів гуманізму, демократії, соціальної справедливості, поваги до особи; виховувати активну громадянську позицію; сприяти усвідомленню ролі та значення юридичної діяльності в розбудові та зміцненні української держави; формувати високий рівень правової свідомості та правової культури, професійних та особистісних якостей.

Основними **завданнями** навчальної дисципліни є: ознайомлення слухачів з теоретичними проблемами кримінологічної політики; вивчення загального поняття і цільового призначення наукового методу, методики та методології наукового дослідження; вивчення і розуміння загальнонаукових методів, що використовуються у кримінологічних дослідженнях; вивчення методики проведення кримінологічного дослідження; знання стадій та програми кримінологічного дослідження; опанування слухачами системою соціологічних методів кримінологічного дослідження; усвідомлення необхідності кримінологічної експертизи нормативних актів; прогнозування стану та інших показників окремих видів злочинності та вивчення особливостей профілактики цих видів злочинності.

Заплановані результати навчання: **володіти** глибокими професійними знаннями, науковим і культурним кругозором рівня здобувача наукового ступеня доктора філософії, зокрема шляхом засвоєння знань основних концепцій, теоретичних та практичних проблем, історії розвитку галузі науки та сучасним станом розвитку наукової літератури за обраною спеціальністю та **знати:** поняття кримінологічної політики; загальну методологію та методика наукових досліджень; методологію та методика проведення кримінологічних досліджень; процедуру та етапи кримінологічного дослідження; методика підготовки та оформлення програми кримінологічного дослідження; методи кримінологічного прогнозування; сутність та призначення кримінологічної експертизи нормативних актів поняття і зміст діяльності щодо профілактики злочинності. **Вміти** аналізувати і оцінювати

основні кількісні та якісні показники злочинності; проводити дослідження правових явищ за допомогою методів; застосовувати наукові методи у власній дослідницькій та практичній діяльності.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

**Тематичний план навчальної дисципліни
«Методологія та методика кримінологічних досліджень»
для студентів аспірантури**

№ з/п	Назва теми	Всього	Всього аудиторних	Лекції	Семінари	Практичні заняття	Індивідуальна робота	Самостійна робота	Консультації	Форми контролю	
										Тестування, опитування, обговорення, реферат	Залік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	Тема 1. Загальна теорія методології кримінології, поняття наукового методу, методики та методології наукових досліджень Загальнонаукові методи, що використовуються у кримінологічних дослідженнях	2	2	2							
	Тема 2. Процедура, стадії та програма кримінологічного дослідження.Методика кримінологічного дослідження	2	2	2	2						
	Тема 3. Теорія та методологія кримінологічного прогнозування та кримінологічної експертизи	2	2	2	2						
	Разом	12	12	6	4						2

2. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Загальна теорія методології кримінології, поняття наукового методу, методики та методології наукових досліджень Загальнонаукові методи, що використовуються у кримінологічних дослідженнях

Метод як сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності. підпорядкованих вирішенню конкретної задачі. Емпіричний рівень, на якому

відбувається процес накопичення фактів та теоретичний – досягнення синтезу знань (у формі наукової теорії). Методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, експеримент тощо). Методи, що використовуються як на емпіричному, так і на теоретичному рівнях (абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція, моделювання). Діалектичний підхід, абстрагування. Процеси абстрагування в системі логічного мислення з аналізом і синтезом, індукція, моделювання, сходження від абстрактного до конкретного. Метод ідеалізації, формалізація та ін..

Тема 2. Процедура, стадії та програма кримінологічного дослідження. Методика кримінологічного дослідження

Процедура кримінологічного дослідження як послідовність дій дослідника або колективу дослідників, певні стадії (етапи) процесу кримінологічного вивчення проблем злочинності. Стадії (етапи) кримінологічного дослідження. Етапи, з яких у цілому складається процедура кримінологічного дослідження. Підготовчий етап. Розробка програми (проекту) дослідження. Визначення емпіричних об'єктів дослідження. Розробка методики цього конкретного дослідження. Проба (пілотаж) методик, їх доопрацювання. Збирання первинної інформації. Кількісна і логічна обробка зібраних даних. Інтерпретація результатів, висновки, рекомендації та пропозиції. Програма кримінологічного дослідження. Програма кримінологічного дослідження – документ, в якому описана сукупність послідовних операцій, що забезпечують: а) опис характеристики злочинності та заходів боротьби з нею; б) висновки про рівень, структуру, динаміку, причини злочинності, ефективність заходів боротьби з нею; в) прогнози змін; г) рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності правоохоронних та інших державних органів і громадських організацій. Форма та зміст програми, її розділи. Мета та завдання дослідження. Методика дослідження як система правил використання методів, прийомів та способів для проведення будь-якого дослідження. Свідоме застосування науково обґрунтованих методів. Поняття методики кримінологічних досліджень. Методика кримінологічних досліджень як сукупність конкретних прийомів, способів, засобів збирання, опрацювання та аналізу інформації про злочинність, її причини, особу злочинців, а також боротьбу з нею. Комплексність методики кримінологічних досліджень, що визначається міждисциплінарністю кримінології. Поєднання соціологічних та правових методів – характерна особливість методики кримінологічних досліджень.

Тема 3. Теорія та методологія кримінологічного прогнозування та кримінологічної експертизи

Соціологічні методи кримінологічного дослідження. Анкетний метод. Система соціологічних методів кримінологічних досліджень. Опитування як звернення особи, яка опитує, до опитуваної (респондента) з питаннями. Розрізняють три основних види опитування: інтерв'ю, анкетування і опитування експертів. Види анкет. Вимоги, що висуваються до формулювання питань та до їх розташування. Види питань, що ставляться в анкеті. Організація проведення анкетного опитування. Процедура узагальнення анкет. Оцінка результатів анкетного опитування. Поняття, значення, види та методи кримінологічного прогнозування. Статистичні закономірності, що лежать в основі прогнозування злочинності. Загальне поняття експертизи. Експертна оцінка. Науково обґрунтована методика експертизи. Рівні правового регулювання. Сутність кримінологічної експертизи, її основні завдання. Фахові вимоги до експертів. Об'єкти та суб'єкти кримінологічної експертизи. Експертно-кримінологічна установа. Види кримінологічної експертизи. Організація запровадження та проведення кримінологічної експертизи проектів нормативно-правових актів.

Теми семінарських занять

Тема 1. Загальне поняття наукового методу, методики та методології наукових досліджень Загальнонаукові методи, що використовуються у кримінологічних дослідженнях

План

1. Сутність та цільове призначення наукової діяльності людини.
2. Поняття наукового методу.
3. Поняття наукової методології (методології науки).
4. Методи емпіричного дослідження.
5. Методи теоретичного дослідження.
6. Методи, що використовуються як на емпіричному, так і на теоретичному рівнях дослідження.
7. Поділ наукових методів на загальнонаукові та методи окремих наук.
8. Діалектика. Діалектичний підхід (метод) як фундаментальний метод пізнання дійсності.
9. Метод абстрагування.
10. Методи аналізу та синтезу.
11. Методи індукції та дедукції.
12. Метод моделювання.
13. Метод сходження від абстрактного до конкретного.
14. Метод ідеалізації.
15. Метод формалізації.
16. Аксиоматичний метод.

Тема 2. Процедура, стадії та програма кримінологічного дослідження

План

1. Процедура кримінологічного дослідження.
2. Значення дотримання процедури кримінологічного дослідження.
3. Загальна характеристика стадій (етапів) кримінологічного дослідження.
4. Характеристика підготовчого етапу.
5. Розробка програми (проекту) дослідження.
6. Визначення емпіричних об'єктів дослідження.
7. Розробка методики дослідження, пілотажне дослідження та доопрацювання методик.
8. Збирання первинної інформації.
9. Кількісна і логічна обробка зібраних даних.
10. Інтерпретація результатів дослідження, формулювання висновків.
11. Форма та зміст програми дослідження.

Завдання для самостійної роботи

Тема 1. Загальне поняття наукового методу, методики та методології наукових досліджень Загальнонаукові методи, що використовуються у кримінологічних дослідженнях (при підготовці до семінарського(практичного) заняття необхідно самостійно опрацювати наступні питання)

1. Методи теоретичного дослідження.
2. Методи, що використовуються як на емпіричному, так і на теоретичному рівнях дослідження.
3. Метод ідеалізації.
4. Метод формалізації.
5. Аксиоматичний метод.

Тема 2. Процедура, стадії та програма кримінологічного дослідження (при підготовці до семінарського(практичного) заняття необхідно самостійно опрацювати наступні питання)

1. Збирання первинної інформації.
2. Кількісна і логічна обробка зібраних даних.
3. Інтерпретація результатів дослідження, формулювання висновків.
4. Форма та зміст програми дослідження.
5. Соціологічні методи дослідження.
6. Соціально-психологічні методи дослідження.
7. Психологічні методи дослідження.
8. Методи інших наук, що застосовуються у кримінологічних дослідженнях.

Індивідуальні завдання

1. Предмет та система кримінології. Місце кримінології в системі соціальних наук
2. Методологія та завдання кримінології
3. Виникнення та розвиток вітчизняної кримінології як самостійної науки.
4. Сучасний стан кримінології. Основні кримінологічні установи в Україні
5. Злочинність як вид відхиленої поведінки. Відмінність злочинності від злочину.
6. Поняття та ознаки злочинності.
7. Функції злочинності.
8. Показники злочинності та їх загальна характеристика.
9. Географія, екологія та топологія злочинності. Регіональні особливості злочинності в Україні.
10. Поняття структури злочинності.
11. Коефіцієнти злочинності. Техніка аналізу коефіцієнтів злочинності. Соціальні протиріччя та їх роль у детермінації злочинності.
12. Поняття динаміки злочинності.
13. Латентна злочинність та її види. Способи визначення латентності злочинів.
14. Основні світові тенденції змін злочинності.
15. Характеристика злочинності в СРСР (1917-1991 р.р.).
16. Характеристика злочинності в Україні на сучасному етапі (1991-2009 р.р.).
17. Поняття та класифікація причин та умов злочинності.
18. Біологічні концепції причин злочинності.
19. Психологічні теорії причин злочинності.
20. Виникнення та розвиток концепції соціальної обумовленості злочинності у вітчизняній кримінології.
21. Соціологічні концепції причин злочинності: загальна характеристика.
22. Інтеракціонізм в кримінології. Теорія конфлікту.
23. Теорія аномії та її значення для сучасного розуміння причин злочинності.
24. Теорія диференційованого зв'язку. Е Сатерленд та теорія білокомірцевої злочинності.
25. Теорія стигматизації та її значення для сучасного розуміння причин злочинності.
26. Економічний детермінізм та його значення для сучасного розуміння причин злочинності.
- Критична кримінологія.
27. Віктимологічна концепція причин злочинності.
28. Причини та умови злочинності в Україні на сучасному етапі: загальна характеристика.
29. Соціальні процеси розвитку та їх роль в детермінації злочинності (урбанізація, міграція, маргіналізація).
30. Соціально-психологічні причини та умови злочинності.
31. Маргінальність та злочинність.
32. Поняття особистості злочинця. Особистість злочинця та суміжні поняття.
33. Кримінально-правові та соціально-демографічні ознаки особистості злочинця.
34. Роль психічних та фізичних аномалій у формуванні особистості злочинця.
35. Морально-психологічні ознаки особистості злочинця: загальна характеристика.
36. Соціалізація та її роль у формуванні особистості злочинця.

37. Дискусія про співвідношення природного та соціального в особистості злочинця.
38. Типологія та класифікація злочинців.
39. Поняття та класифікація причин та умов конкретного злочину.
40. Криміногенне значення конкретної життєвої ситуації.
41. Механізм злочинної поведінки.
42. Мотивація злочинної поведінки.
43. Прийняття та виконання рішення у механізмі злочинної поведінки.
44. Настанова та її роль у механізмі злочинної поведінки.
45. Віктимологічний аспект механізму конкретного злочину.
46. Віктимізація та віктимність.
47. Класифікація жертв злочинів.
48. Методика кримінологічних досліджень.
49. Методи кримінологічних досліджень: загальна характеристика.
50. Вибіркове дослідження. Валідність та репрезентативність вибіркового дослідження.
51. Анкетне опитування в кримінології.
52. Інтерв'ю. Техніка кримінологічного інтерв'ювання.
53. Техніка кримінологічного вивчення кримінальних справ та інших документів. Контент-аналіз.
54. Психологічні методи, що застосовуються в кримінологічних дослідженнях.
55. Особливості проведення соціометричного опитування.
56. Кримінально-статистичний метод в кримінологічних дослідженнях.
57. Логіко-математичні методи в кримінологічних дослідженнях. Кореляційний аналіз.
58. Кримінологічне прогнозування: види, завдання, методи, функції.
59. Основи кримінологічного планування.
60. Кримінологічне планування та організація профілактики на конкретному об'єкті.
61. Поняття та класифікація заходів попередження злочинності.
62. Спеціально-кримінологічна протидія злочинності: поняття та види.
63. Ситуативна профілактика злочинів.
64. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти попереджувальної діяльності.
65. Участь громадськості у профілактиці злочинів.
66. Участь громадськості у протидії злочинності неповнолітніх.
67. Профілактичні функції слідчого: правова характеристика.
68. Органи внутрішніх справ як суб'єкт профілактичної діяльності: загальна характеристика.
69. Прокуратура як суб'єкт попереджувальної діяльності.
70. Роль адвокатури в боротьбі зі злочинністю.
71. Законодавство України по боротьбі зі злочинністю: загальна характеристика.
72. Профілактичне значення кримінального закону.
73. Кримінологічна характеристика насильницької злочинності в Україні.
74. Попередження насильницьких злочинів.
75. Попередження злочинності неповнолітніх.
76. Кримінологічна характеристика та попередження пенітенціарної злочинності.
77. Кримінологічна характеристика рецидивної злочинності.
78. Попередження рецидивних злочинів.
79. Попередження професійних злочинів.
80. Ресоціалізація злочинців.
81. Вивчення та попередження податкової злочинності.
82. Відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом: проблеми протидії.
83. Кримінологічна характеристика професійної злочинності.
84. Кримінологічна характеристика економічної злочинності.
85. Протидія тероризму за законодавством України.
86. Організована злочинність в Україні на сучасному етапі.
87. Основні проблеми протидії корупції в Україні на сучасному етапі.
88. Правове регулювання протидії організованої злочинності та корупції: загальна характеристика.

89. Кримінологічна характеристика необережних злочинів.
90. Попередження необережних злочинів.
91. Вивчення та попередження злочинності жінок.
92. Попередження військової злочинності.
93. Основні міжнародно-правові документи по боротьбі зі злочинністю.
94. Роль та функції спеціалізованих установ ООН по боротьбі зі злочинністю та поводженню з правопорушниками.
95. Інтерпол та його роль у боротьбі зі злочинністю.
96. Транскордонні злочини: поняття та особливості попередження.
97. Попередження транснаціональної злочинності.
98. Особливості попередження транснаціональної економічної злочинності.

ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ З ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДИКА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

1. Сутність та цільове призначення наукової діяльності людини.
2. Поняття наукового методу.
3. Поняття наукової методології (методології науки).
4. Методи емпіричного дослідження.
5. Методи теоретичного дослідження.
6. Методи, що використовуються як на емпіричному, так і на теоретичному рівнях дослідження.
7. Поділ наукових методів на загальнонаукові та методи окремих наук.
8. Діалектика. Діалектичний підхід (метод) як фундаментальний метод пізнання дійсності.
9. Метод абстрагування.
10. Методи аналізу та синтезу.
11. Методи індукції та дедукції.
12. Метод моделювання.
13. Метод сходження від абстрактного до конкретного.
14. Метод ідеалізації.
15. Метод формалізації.
16. Аксиоматичний метод.
17. Процедура кримінологічного дослідження.
18. Значення дотримання процедури кримінологічного дослідження.
19. Загальна характеристика стадій (етапів) кримінологічного дослідження.
20. Характеристика підготовчого етапу.
21. Розробка програми (проекту) дослідження.
22. Визначення емпіричних об'єктів дослідження.
23. Розробка методики дослідження, пілотажне дослідження та доопрацювання методик.
24. Збирання первинної інформації. 25. Кількісна і логічна обробка зібраних даних.
26. Інтерпретація результатів дослідження, формулювання висновків.
27. Форма та зміст програми дослідження.
28. Застосування обґрунтованих наукових методів.
29. Поняття методики кримінологічного дослідження.
30. Комплексний характер методики кримінологічного дослідження.
31. Вплив міждисциплінарного характеру кримінології на обрання методичного інструментарію.
32. Основні методи кримінологічного дослідження та їх класифікація.
33. Математичні та статистичні методи дослідження.
34. Соціологічні методи дослідження.
35. Соціально-психологічні методи дослідження.
36. Психологічні методи дослідження.
37. Методи інших наук, що застосовуються у кримінологічних дослідженнях.
38. Група соціологічних методів дослідження.
39. Опитування та його різновиди.

40. Метод анкетування.
41. Види анкетування.
42. Переваги та недоліки анкетування.
43. Вимоги, що висуваються до формулювання питань та до їх розташування.
44. Види питань, що ставляться в анкеті.
45. Організація проведення анкетного опитування.
46. Процедура узагальнення анкет.
47. Оцінка результатів анкетного опитування.
48. Метод інтерв'ювання.
49. Види інтерв'ю.
50. Переваги та недоліки інтерв'ювання порівняно з іншими видами опитування.
51. Метод експертних оцінок.
52. Метод спостереження, його сутність, переваги та недоліки.
53. Види спостереження.
54. Метод аналізу документів (документальний метод).
55. Розроблення анкети для аналізу документів, що містять кримінологічну інформацію.
56. Прогнози та прогностичні методи у науці.
57. Кримінологічне прогнозування.
58. Види кримінологічного прогнозування.
59. Метод екстраполяції.
60. Метод експертних оцінок.
61. Метод моделювання.
62. Прогнозування появи нових суспільно небезпечних явищ, що вимагають своєчасної криміналізації.
63. Загальне поняття експертизи. Експертна оцінка. Науково обґрунтована методика експертизи.
64. Мета кримінологічної експертизи проектів нормативно-правових актів.
65. Загальне поняття кримінологічної експертизи.
66. Методологія та методика кримінологічної експертизи.
67. Проблеми забезпечення експертів системною кримінологічною інформацією.
68. Правове регулювання кримінологічної експертизи проектів нормативно-правових актів. Рівні правового регулювання.
69. Сутність кримінологічної експертизи, її основні завдання.
70. Види кримінологічної експертизи.
71. Фахові вимоги до експертів.
72. Експертно-кримінологічна установа.

Рекомендована література

1. Антонян Ю.М., Блувштейн Ю.Д. Методы моделирования и изучение преступника и преступного поведения. – М.: Юрид. лит., 1974. – 54 с.
2. Блувштейн Ю.Д. Криминология и математика. – М.: Юрид. лит., 1974. – 176 с.
3. Блувштейн Ю.Д., Добрынин А.В. Основания криминологии: опыт логико-философского исследования. – Минск: «Университетское», 1990. – 208 с.
4. Вицин С.Е. Моделирование в криминологии: Учеб. пособ. – М.: Высш. шк. МВД СССР, 1973. – 104 с.
5. Даньшин И.Н. Введение в криминологическую науку. – Х.: Право, 1998. – 141 с.
6. Даньшин И.Н. Общетеоретические проблемы криминологии. – Х.: «Право», 2005. – 223 с.
7. Жигарев Е.С. Методология криминологии: проблемы, поиски, решения. Монография. – М.: Щит-М, 2012. – 269 с.
8. Закалюк А.П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: У 3 кн. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007.

9. Иншаков С.М. Исследование преступности. Проблемы методики и методологии: монография. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 335 с.
10. Кримінологія. Загальна частина. Альбом схем / Автори-упорядники: С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, С.Г. Кулик, О.С. Шеремет. – Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2015. – 658 с.
11. Криминология: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / [Г.А. Аванесов и др.] Под ред. Г.А.
12. Аванесова. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 575 с.
13. Криминология и уголовная политика / Ред. колл. Келина С.Г., Коган В.М., Славин М.М.. – М.: Институт государства и права АН СССР, 1985. – 143 с.
14. Курс кримінології. Частина Загальна та Особлива: Підручник: у 2 кн. / О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін. – К: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.
15. Лунеев В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. Предисловие академика Российской академии наук В.Н. Кудрявцева. – М.: Издательство НОРМА, 1997. – 525 с.
16. Сердюк П.П. Относительное измерение преступности: монография / П.П. Сердюк. – Запорожье: Кругозор, 2016. – 1000 с.
17. Трубников Н.Н. О категориях «цель», «средство», «результат» / Н.Н. Трубников. – М.: Высшая школа, 1968. – 148 с.
18. Ушаков Е.В. Введение в философию и методологию науки. – М.: Издательство «Экзамен», 2005. – 528 с.
19. Философский энциклопедический словарь / Сост. Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 576 с.
20. Шептулин А.П. Система категорий диалектики / А.П. Шептулин. – М.: Наука, 1967. – 375 с.
21. Шейко В.М., Кушнарченко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Підручник. – К.: Знання-прес, 2002. – 295 с.